

”Fortfarande svår skolgång för många elever med NPF”

– en undersökning om hur barn med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar har det i skolan och hur det påverkar familjen

2016-01-13

Denna rapport är ett led i Attention's arbete för att uppmärksamma och förbättra situationen för elever med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar i skolan och hur det påverkar familjen. Rapporten redogör för en enkätundersökning genomförd hösten 2015.

RIKSFÖRBUNDET
Attention

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

RESULTATET I KORTHET	3
BAKGRUND.....	4
SKOLAN – EN UTMANING.....	4
RESULTAT AV ENKÄTEN	5
GENOMFÖRANDE OCH ANTAL SVARANDE	5
BEHOV AV ANPASSNINGAR OCH SÄRSKILT STÖD	5
UTREDNING OCH ÅTGÄRDER	6
INSATSER OCH HUR DE UPPFATTAS.....	6
BRISTER I STÖD FÅR KONSEKVENSER FÖR ELEVERNA.....	8
BRISTER I STÖD FÅR KONSEKVENSER FÖR FÖRÄLDRARNA.....	9
LÄRARNAS KUNSKAPER.....	9
RELATIONERNA I SKOLAN OCH MOBBNING	10
ANALYS AV ENKÄTRESULTATEN	12
BRISTER I STÖD GÖR ATT BARN FALLER UR SKOLSYSTEMET	12
UTEBLIVET STÖD FÅR SOCIALA KONSEKVENSER.....	13
BRISTER I KUNSKAP OCH ORGANISATION GÖR ATT INSATSER UTEBLIR	13
KAMPEN OM INSATSER PÅVERKAR HELA FAMILJEN	15
SKOLAN KAN FUNKA – POSITIVA EXEMPEL.....	16
SMÅ FÖRÄNDRINGAR TILL DET BÄTTRE.....	17
ATTENTIONS FÖRSLAG PÅ FÖRBÄTTRING.....	18
LÄS MER.....	18

RESULTATET I KORTHET

Riksförbundet Attention genomförde under oktober 2015 en enkätundersökning riktad till vårdnadshavare med barn med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar (NPF) i skolåldern. Gensvaret var stort, 1707 personer svarade på enkäten.

Enligt skollagen har alla elever rätt till stöd för att klara undervisningsmålen. Trots det visar Attentions enkät att skolan fortfarande inte möter elevernas behov. Drygt 95 % av föräldrarna anser att deras barn har behov av extra anpassningar eller särskilt stöd för att klara undervisningsmålen. 73 % uppger att barnen fått extra anpassning eller särskilt stöd, men cirka tre av tio (28 %) uppger att insatserna fungerat mindre bra eller dåligt. För en stor del av barnen har insatser alltså uteblivit eller så ges de inte på rätt sätt.

Fyra av tio föräldrar anser att barnets lärare saknar kunskap för att kunna anpassa undervisningen till barnets behov. En något större andel (44 %) svarar att barnets lärare delvis har tillräckliga kunskaper. Endast 16 % uppger att lärarnas kunskaper är tillräckliga.

De konsekvenser som det bristande stödet får för eleverna är bland annat eftersläpning i andra ämnen (57 %), ovilja att gå till skolan (48 %), sänkt betyg (40 %), brister i läs- och skrivförmåga (38 %), mobbning (20 %) och hela 19 % har angett att barnet tvingats byta skola.

Sammantaget ger detta bilden av att brist på stöd och brist på rätt stöd, leder till en svår skolgång för många elever. Citat från enkäten:

"Ingen tid till planering. Ingen tydlig handlingsplan och inget åtgärdsprogram. Befarar att mitt barn inte kommer att orka och dessutom visar tecken på att åtdra sig fler psykiska problem på grund av stress och fel bemötande."

"Svårigheterna just nu så svåra att barnet ej alls kommer till skolan."

"12 assistenter på 12 år. Alla andra anpassningar endast i nuvarande klass åk 6. Åtgärdsprogrammet har haft exakt samma ord i 6 år. Skolan tycker att de har gjort sitt när de satt in assistent."

Skolsituationen får också negativa konsekvenser för hela familjen. Mer än hälften (52 %) av föräldrarna uppger att brister i stöd lett till att de gått ned i arbetstid och sex av tio (64 %) har fått sämre hälsa.

Samtidigt kan vi se vissa mindre förbättringar i jämförelse med den enkät som genomfördes 2013. Bland annat uppger en större andel av föräldrarna (72 % jämfört med 65,5 %) att skolans insatser fungerat mycket bra eller ganska bra.

Attentions kommentarer:

– Enkäten visar tyvärr att många elever med NPF inte får det stöd som de har rätt till, även om enkäten visar på vissa mindre förbättringar, säger Attentions ordförande Anki Sandberg. Trots en ny skollag 2011 återstår mycket att göra i skolorna för att våra barn ska få en fungerande skolgång.

Riksförbundet Attention januari 2016

Undersökningen finns att ladda ner på www.attention-riks.se. Publicera gärna rapporten, men kom ihåg att uppge källan.

BAKGRUND

Riksförbundet Attention är en intresseorganisation för personer med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar (NPF) och deras familjer. Vi företräder personer med egna funktionsnedsättningar, deras anhöriga och personal som möter våra grupper inom exempelvis skola, vård, socialtjänst, arbetsförmedling och andra instanser.

Attention har drygt 15 500 medlemmar i 58 lokala föreningar. Bland våra medlemmar finns personer med ADHD, autismspektrumtillstånd/Aspergers syndrom, Tourettes syndrom och språkstörning samt personer med nedsatt förmåga att läsa, skriva och räkna.

NPF innebär svårigheter som beror på hur hjärnan fungerar. Orsaken är biologisk och har ingenting med uppfostran eller intelligens att göra. Funktionsnedsättningen syns inte utantill, men påverkar personens beteende. Det är vanligt att personer med NPF har svårt med reglering av uppmärksamhet, impuls kontroll och aktivitetsnivå, samspelet med andra människor samt inläring och minne. Arten och graden av svårigheter varierar. När svårigheterna blir så stora att de kraftigt påverkar individens utveckling och möjligheter att fungera i samhället blir de en funktionsnedsättning.

De svårigheter vi beskriver påverkar individen och dennes familj på ett genomgripande sätt, inte minst när det gäller skola och möjlighet till arbete. Att inte få förutsättningar att klara skolan leder till svårigheter senare i livet, som att bygga en stabil ekonomi och tillvaro. Även barnens självbild och identitet påverkas av ett misslyckande i skolan och hur det blir bemött av vuxna och andra barn. Undersökningen visar också vilken press som skolans oförmåga till anpassning skapar på föräldrarna. De tvingas kämpa för att deras barn ska få insatser som de enligt lag har rätt till. De måste gripa in och närvara i skolan på ett sätt som påverkar deras egen förmåga att förvärvsarbeta. Det leder till sämre hälsa och slitningar i förhållandet. Samhällets stöd till våra grupper släpar efter.

Trots att man sedan länge vet att tidiga och individanpassade insatser minskar lidande och lönar sig i långa loppet, får alltför få just detta. Forskning visar att ju tidigare insatser sätts in desto bättre går det för barnen i skolan. Nationalekonomen Ingvar Nilssons studier visar att det vi satsar idag på våra barn får vi tillbaka mångdubbelt.¹ Ett misslyckande i skolan är en av de säkraste vägarna mot arbetslöshet, ohälsa, svårigheter med försörjningen och kriminalitet. Tidiga insatser i skolan minskar samhällskostnaderna redan på kort sikt och på lång sikt är besparingarna för samhället enorma.

SKOLAN – EN UTMANING

Enligt skolförfattningarna har alla elever rätt att få undervisning utifrån sina egna förutsättningar, men undersökningen visar att det är långt ifrån en realitet. Uppskattningsvis ca 7 % av alla elever uppskattas ha en neuropsykiatrisk funktionsnedsättning och många av dem upplever skolan som en utmaning. Detta är inte ett problem bara för eleverna, utan även för föräldrarna som oroar sig när de släpper iväg sina barn på morgonen. Även lärare hör av sig till oss och berättar att de känner sig otillräckliga när de inte kan hjälpa eleverna.

¹ Ingvar Nilsson, Är du lönsam lille vän? 2011.

Redan våren 2007 gjorde Attention en skolenkät, riktad till lärare i årskurs 1-6. Syftet var att ta reda på hur lärarna uppfattar att skolan fungerar för våra elever. Enkäten bekräftade Attentions farhågor att skolan är ett problem för många av våra medlemmar. Enkäten visade exempelvis att 74 % av lärarna tyckte att skolan hade otillräckliga resurser för att möta behoven från barn med NPF. År 2011 genomfördes ytterligare en skolenkät² "Allt är en kamp" där 80 % av lärarna upplevde att problemet var större jämfört med tio år tidigare. Orsaken till detta bedömde vi beror på skolans sätt att arbeta i kombination med större klasser och ett allmänt högre tempo, både i skolan och i samhället i övrigt. Det ledde till att elever som tidigare haft måttliga problem och klarat sig med ordinarie lärarstöd, istället får större problem och blir "elever i behov av särskilt stöd". Högre krav i kursplanerna spelar också in.

För att se hur föräldrar upplever att skolan fungerar genomförde Attention i november 2013 en webbenkät riktad till vårdnadshavare till barn med NPF.³ Gensvaret var stort och totalt besvarade 2085 personer enkäten. Resultatet visade att stora behov fortfarande fanns gällande förbättringar för denna elevgrupp. En stor andel av föräldrarna ansåg att deras barn var i behov av särskilt stöd för att klara undervisningsmålen (92 %). Cirka 80 % av barnen fick någon form av stöd, men en stor del av föräldrarna ansåg att insatserna inte fungerade tillfredsställande och att många av problemen kvarstod. Enkäten bekräftade tyvärr bilden av att skolan fortfarande inte lyckas möta elever med NPF utifrån deras förutsättningar.

RESULTAT AV ENKÄTEN

GENOMFÖRANDE OCH ANTAL SVARANDE

Under oktober 2015 har Attention återigen genomfört en webbenkät riktad till vårdnadshavare till barn med NPF. Enkäten hade uppdaterats något från den som gjordes under 2013 och syftar till att se om situationen för barn med NPF och deras familjer har förändrats under de två gångna åren. Enkäten besvarades av 1707 personer. Knappt tre fjärdedelar (74 %) av de som svarat har barn som går i grundskolan, 15 % har barn i gymnasieskolan. Övriga har angett att de har barn i särskolan (2 %), gymnasiesärskolan (1 %), resursskola (7 %) samt i specialskolan (1 %).

Enkäten skickades via e-post till de av Attentions medlemmar som har en e-postadress angiven i medlemsregistret. En länk till enkäten fanns också publicerad på Attentions Facebooksida.

BEHOV AV ANPASSNINGAR OCH SÄRSKILT STÖD

När föräldrarna själva får bedöma om deras barn har behov av extra anpassningar eller särskilt stöd uppger 95 % att deras barn har sådana behov. Det innebär att i stort sett samtliga svarande anser att deras barn är i behov av insatser för att klara undervisningsmålen i skolan. Av de svarande uppger 73 % att barnet har fått extra anpassningar eller särskilt stöd.

² Riksförbundet Attention (2011) "Allt är en kamp - Skolsituationen för elever med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar"

³ Riksförbundet Attention (2013) "Svår skolgång för elever i behov av särskilt stöd" – en undersökning om hur barn med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar har det i skolan och hur det påverkar familjen.

UTREDNING OCH ÅTGÄRDER

I denna enkät har nästan samtliga (95 %) uppgett att deras barn har behov av extra anpassningar eller särskilt stöd. Av de som svarat på frågan om någon pedagogisk utredning har gjorts uppger drygt hälften (51 %) att en pedagogisk utredning har gjorts och var tionde (11 %) att en utredning har påbörjats men inte avslutats. Drygt en tredjedel (38 %) uppger att ingen pedagogisk utredning har gjorts och 1 % att barnet inte har några svårigheter

Den 1 juli 2014 trädde nya regler gällande stöd och särskilt stöd i kraft. När en elev befaras att inte uppnå de lägsta kunskapskrav som ska uppnås, ska eleven skyndsamt ges stöd i form av extra anpassningar inom ramen för undervisningen. Om extra anpassningar visar sig vara otillräckliga eller om det finns särskilda skäl att anta att sådana anpassningar inte är tillräckliga, ska det anmälas till rektor som ska se till att elevens behov av särskilt stöd utreds. Det lagreglerade kravet på att en utredning alltid ska göras när en elev befaras att inte nå det lägsta kunskapskravet har tagits bort. Dock anser Attention att någon slags utredning (med varierande omfattning) ändå behöver göras när man ser att en elev behöver stöd. Annars finns risk att insatser sätts in på måfå och inte är adekvata, vilket kan leda till att svårigheterna kvarstår eller bara kompenseras till viss del. Insatserna riskerar att utgå från generell kunskap om vad barn med en viss diagnos behöver och inte grundas på elevens verkliga behov. Då behoven varierar stort på individnivå för personer med NPF, behöver skolan veta hur behoven ser ut just för det specifika barnet. Brister i kartläggning och utredning har också Skolinspektionen pekat på i granskningar över skolsituationen för elever med ADHD respektive autismspektrumtillstånd.⁴ Att skolan brister i att utreda barns behov överensstämmer också med vad föräldrar beskriver i denna och i tidigare enkäter. Attention vill därför framhålla vikten av att varje skola tar föräldrars oro på allvar.

Av de föräldrar med barn som har genomgått en pedagogisk utredning uppger nio av tio (92 %) att utredningens resultat visat av barnen är i behov av extra anpassningar eller särskilt stöd. Drygt 2 % har uppgett att deras barn, efter skolans utredning, inte ansetts vara i behov av extra anpassning eller särskilt stöd, och 6 % har angett att de inte vet.

INSATSER OCH HUR DE UPPFATTAS

Av de föräldrar som uppgett att deras barn fått extra anpassningar respektive särskilt stöd har två tredjedelar (67 %) svarat att barnet fått extra anpassningar. En tredjedel (33 %) har svarat att barnet fått särskilt stöd. Av svaren framgår att elever med särskilt stöd också tar del av extra anpassningar.

Utifrån föräldrarnas svar kan vi se att de vanligaste insatserna barnen får är genomtänkt möblering och placering (49 %), färre uppgifter (45 %) samt pedagogiska eller tekniska hjälpmedel (42 %). Knappt en tredjedel av föräldrarna har uppgett att deras barn har anpassad studiegång, att barnet går i särskild undervisningsgrupp, eller att barnet har en assistent. Av svaren framgår att eleverna får flera olika typer av insatser.

⁴ Skolinspektionen, Kvalitetsgranskning rapport 2014:09 Skolsituationen för elever med funktionsnedsättningen AD/HD respektive Skolinspektionen, Kvalitetsgranskning rapport 2012:11 "Inte enligt mallen" Om skolsituationen för elever i grundskolan med diagnos inom autismspektrumtillstånd

Figur 1 - Om ja, har ditt barn fått del av någon av dessa insatser?

Svarsalternativ	Svarsprocent
Särskild undervisningsgrupp	32 %
Färre uppgifter	45 %
Anpassad studiegång (eget schema)	33 %
Assistent	31 %
Särskilda hänsyn vid betygssättningen	8 %
Tätare utvecklingssamtal	26 %
Pedagogiska eller tekniska hjälpmedel	42 %
Genomtänkt möblering och placering	49 %
Intensiv matematik- eller lästräning	13 %
Hjälp att välja rastaktivitet	17 %
Kontaktbok med hemmet	18 %
Nedskrivna lektionsinstruktioner	21 %
Tydlig feedback under arbetets gång	30 %
Rörelsepauser	31 %
Enskild undervisning	32 %
Muntliga test	36 %
Inget av ovanstående	2 %

En tydlig majoritet av de svarande (72 %) uppger att insatserna har fungerat mycket bra eller ganska bra. Det innebär en glädjande uppgång i nöjdhet i jämförelse med den enkät som gjordes 2013 då 65,5 % svarade att de ansåg att insatserna fungerat mycket bra eller ganska bra. Nästan tre av tio svarar att insatserna har fungerat mindre bra eller dåligt (28 %). Värt att notera är att de föräldrar som har barn i resursskola är mer nöjda med skolans insatser, nästan 9 av 10 föräldrar (88 %) svarar att insatserna fungerat mycket bra eller ganska bra.

Många av de 412 fria kommentarer som lämnats med anledning av frågan om hur stödinsatserna fungerat visar på frustration över barnens skolsituation. Teman som framträder tydligt i svaren handlar om brist på kunskap hos lärare, otillräckliga och sena insatser samt föräldrarnas kamp för att barnet ska få stöd. Att så många som tre av tio föräldrar är missnöjda med skolans stödinsatser är en oacceptabelt stor andel. Bristerna slår hårt mot den enskilda eleven och dennes familj.

Figur 2 - Hur har dessa insatser fungerat?

Svarsalternativ	Svarsprocent Grundskolan	Svarsprocent Gymnasieskolan	Svarsprocent Resursskola
Mycket bra	18 %	21 %	38 %
Ganska bra	51 %	50 %	51 %
Mindre bra	25 %	21 %	8 %
Dåligt	6 %	9 %	4 %

BRISTER I STÖD FÅR KONSEKVENSER FÖR ELEVERNA

Brister i stöd är allvarligt och påverkar barnet på olika sätt. På frågan om huruvida och på vilket sätt bristande stöd har påverkat barnets skolgång svarar fyra av tio föräldrar att det har inneburit att barnet fått sänkt betyg, vilket är exakt samma resultat som i enkäten från både 2011 och 2013.

Drygt 38 % uppger att barnet fått brister i läs- och skrivförmåga och 57 % uppger att barnet kommit efter i andra skolämnena. Dessa svar är en förbättring jämfört med svarsresultaten från enkäten från 2013 då 43 % respektive 62 % angav detsamma.

I enkäten framkommer vidare att en tredjedel uppger att bristande stöd också får konsekvenser i form av hög frånvaro och nästan hälften uppger att eleven inte vill gå till skolan. Även här en liten förbättring jämfört med för två år sedan då 34 % respektive 51 % uppgav detsamma.

Brister i stöd får också sociala konsekvenser för barnet. Var femte förälder uppger att brister i stödet har lett till en mobbningsproblematik. Det är en något mindre andel i jämförelse med enkäten 2013 då en fjärdedel angav detsamma. En tredjedel av de föräldrar som svarat uppger att barnet behöver använda mer tid för läsläsning än andra barn, vilket kan förväntas påverka barnets fritid och möjliggöra mindre tid för aktiviteter. Detta är en relativt stor förbättring jämfört med enkäten som gjordes 2013 då ca 47 % ansåg att de var tvungna att lägga mer tid på läsläsning än andra barn. Nästan var femte förälder (19 %) uppger att barnet varit tvungen att byta skola. Även det en blygsam förbättring i jämförelse med enkäten från 2013 då 23 % uppgav detsamma. 5 % har angivit att bristerna inte har påverkat skolgången och 9 % har svarat att de inte vet.

Även om andelen barn som far illa på grund av brister i skolsituationen är oacceptabelt stor, kan resultaten i denna del tolkas som att barnen i något mindre utsträckning drabbas av bristerna gällande stöd, jämfört med för två år sedan.

Figur 3 - Om du anser att ditt barn inte fått stöd/rätt stöd, har det påverkat barnets skolgång på något/några av följande sätt?

Svarsalternativ	Svarsprocent
Sänkt betyg	40 %
Brister i läs- och skrivförmåga	38 %
Eftersläpning i andra ämnen	57 %
Mobbning	20 %
Vill inte gå i skolan	48 %
Hög frånvaro	33 %
Varit tvungen att byta skola	19 %
Måste använda mer tid för läsläsning än andra barn	34 %
Har inte påverkat skolgången	5 %
Vet ej	9 %

BRISTER I STÖD FÅR KONSEKVENSER FÖR FÖRÄLDRARNA

Även föräldrarna påverkas på en rad olika sätt av att barnet inte får det stöd hon eller han skulle behöva. Knappt hälften (47 %) uppger att de har använt mycket extra tid till läxläsning, vilket är en förbättring jämfört med 2013 års enkät då motsvarande siffra var 59 %. Cirka var femte förälder har kallats till skolan för att sitta med i klassrummet. Var femte (21 %) har varit tvungen att följa med på utflykter. Fyra av tio (38 %) svarar att de har fått hämta hem barnet från skolan när det uppstått problem. Det här visar att skolans oförmåga att erbjuda tillräckliga resurser fortsätter att gå ut över föräldrarnas arbetstid och även deras möjlighet att planera och boka in aktiviteter på dagtid.

Att bristande stöd får konkreta följder på föräldrarnas tid visar sig inte minst i att fler än hälften av de svarande har fått gå ner i arbetstid för att stödja barnet. Förutom minskad arbetstid, och därmed minskad inkomst, har det även andra konsekvenser för föräldrarna. En stor majoritet (64 %) uppger att de fått sämre hälsa på grund av att skolsituationen inte fungerat och nästan hälften upplever att det lett till bråk och försämrade relationer mellan föräldrarna, dock en minskning från enkäten som genomfördes 2013 då 59 % uppgav detsamma. Knappt var tionde förälder har svarat att bristande stöd inte har påverkat dem alls.

Många av de 350 lämnade fria kommentarerna på denna fråga vittnar om slutkörd föräldrar som måste finnas till hands för telefonsamtal och möten. Oro för framtiden och daglig stress påverkar hela familjer. Föräldrar berättar om en orimlig situation som på lång sikt är nedbrytande för både föräldrar och barnet själv.

Figur 4 - Har bristande stöd i skolan påverkat er föräldrar på något/några av följande sätt? Vi har:

Svarsalternativ	Svarsprocent
Kallats till skolan för att sitta med i klassrummet	19 %
Påverkar oss inte särskilt mycket	0 %
Fått hämta hem barnet när det uppstått problem	38 %
Varit tvungen att följa med på utflykter	21 %
Använt mycket tid till extra läxläsning	47 %
Fått gå ner i arbetstid för att stödja barnet	52 %
Fått sämre hälsa p.g.a. att skolsituationen inte fungerat	64 %
Bråkat inbördes och fått försämrade relationer till varandra	49 %
Påverkar oss inte alls	9 %

LÄRARNAS KUNSKAPER

Ett av de starkaste budskapen även från denna undersökning är att det finns stora behov av ökade kunskaper om NPF i skolan. Fyra av tio föräldrar anser att barnets lärare saknar kunskap för att kunna anpassa undervisningen till barnets behov. En något större andel (44 %) svarar att barnets lärare delvis har tillräckliga kunskaper. Endast 16 % uppger att lärarnas kunskaper är tillräckliga.

Bryter man ner ovanstående resultat för att se hur föräldrar till barn som befinner sig i olika skolformer uppfattar lärarnas kunskaper, är det en något högre andel till barn i grundskolan (42 %) respektive gymnasieskolan (45 %) som uppfattar att lärarna saknar kunskaper helt. Endast 12 % uppger att lärarna har tillräckliga kunskaper. Bilden av lärarnas kompetens i resursskola

respektive särskolan är mer positiv, vilket vittnar om att arbetet på dessa skolor fungerar bättre. En klar majoritet av föräldrarna som har barn i resursskola uppger att lärarna har tillräckliga kunskaper. I särskolan uppger knappt hälften att tillräcklig kompetens finns. Dock svarar var fjärde förälder med barn i särskolan att kunskap saknas.

Tittar man särskilt på de svar som inkommit från föräldrar som inte anser att barnet är i behov av extra anpassningar eller särskilt stöd för att klara undervisningsmålen, är det mer än dubbelt så många (36 %) som anser att lärarna har tillräckliga kunskaper. Var femte (21 %) anser dock att kunskap saknas och 44 % att barnets lärare har delvis tillräckliga kunskaper.

En stor andel av föräldrarna anser alltså inte att lärarna har kunskap eller tillräcklig kunskap för att anpassa undervisningen till barnens behov. Den som inte har tillräckliga kunskaper har också svårt att genomföra sina uppgifter fullt ut. Bristande kunskap hos skolans personal är därför en sannolik orsak till att man upplever att stödet uteblir eller inte fungerar ändamålsenligt. Att föräldrar till barn i resursskola respektive särskola anser att lärarnas kompetens är större är naturligt då deras barn fått plats där just på grund av svårigheter i skolsituationen. Däremot är det anmärkningsvärt att så många som var fjärde förälder med barn i särskolan anser att kunskap om anpassningar saknas. I den skolformen bör man kunna förvänta sig och räkna med att kompetens finns.

Figur 5 - Anser du att ditt barns lärare har tillräckliga kunskaper för att kunna anpassa undervisning till barnets behov?⁵

Svarsalternativ	Svarsprocent Grundskolan	Svarsprocent Gymnasieskolan	Svarsprocent Särskolan	Svarsprocent Resursskola
Ja, de har tillräckliga kunskaper	12 %	12 %	45 %	59 %
Delvis	45 %	43 %	29 %	32 %
Nej, kunskap saknas	42 %	45 %	26 %	9 %

RELATIONERNA I SKOLAN OCH MOBBNING

En majoritet av föräldrarna svarar att samarbetet med skolan fungerar mycket bra eller ganska bra (22 % respektive 41 %). Men det är också en stor andel som uppger att samarbetet fungerar mindre bra (26 %) eller dåligt (11 %). Dessa siffror ligger i linje med svaren från den enkät som genomfördes 2013, med skillnad att en något större andel är mindre nöjda med samarbetet. Svaren visar dock även här på en stor skillnad mellan grund- och gymnasieskolan respektive särskolan och resursskola där fler är mer nöjda med samarbetet. De föräldrar som har barn i resursskola visar större nöjdhet. Nästan 9 av 10 anser att samarbetet har fungerat mycket bra eller ganska bra.

⁵ Observera att på denna fråga är antalet svarande med barn i särskolan endast 42.

Figur 6 - Hur har samarbetet mellan er och skolan fungerat?⁶

Svarsalternativ	Svarsprocent	Svarsprocent	Svarsprocent	Svarsprocent
	Grundskolan	Gymnasieskolan	Särskolan	Resursskola
Mycket bra	19 %	17 %	38 %	57 %
Ganska bra	42 %	41 %	38 %	33 %
Mindre bra	28 %	30 %	14 %	7 %
Dåligt	11 %	12 %	10 %	4 %

Elevernas relationer med andra elever och med lärare och andra vuxna i skolan är ett område som visar på en utsatthet för eleverna. Vad gäller relationen med skolkamrater svarar mer än var fjärde förälder (26 %) att barnet nästan alltid kommer bra överens med sina skolkamrater och 27 % att deras barn har några bra vänner. Knappt hälften av de svarande upplever dock svårigheter i relationen till skolkamraterna. Fyra av tio föräldrar (39 %) uppger att relationen fungerar av och till, och cirka 7 % att det nästan aldrig fungerar.

När det kommer till relationen till lärarna är svaren mer positiva. Drygt hälften (54 %) uppger att barnet nästan alltid kommer bra överens med sina lärare och andra vuxna i skolan. Fyra av tio (41 %) svarar att det fungerar av och till och 5 % att barnet nästan aldrig kommer överens med sina lärare och andra vuxna i skolan. Dessa svar är i linje med de från enkäten 2013.

En vanlig konsekvens av uteblivet stöd för barnen är mobbning. Var femte svarande förälder anger också det som en följd av att barnet inte fått stöd/rätt stöd. Av de 247 fritextsvar som kommit in på frågan om hur mobbningen har yttrat sig för deras barn tas fysisk mobbning så som sparkar, slag och förstörelse av saker upp i drygt 40 av dessa (ca 17 %). Psykisk mobbning så som utfrysning, elaka kommentarer och olika typer av retningar finns med i så gott som varje svar. Det förekommer också svar där föräldrar uppger att även vuxna på skolan kränkt deras barn, och svar som visar på hur de vuxnas beteende och agerande påverkar barnets självbild och klasskamraternas syn på barnet.

"Nedvärdering. Även lärare som har raljerat över t.ex. bristande koncentration och fått övriga elever att fortsätta "skämtet" i klassrummet. Utfrysning."

"När ingen lärare eller vuxen förstått och inte gett henne rätt verktyg i skolan har detta påverkat henne psykiskt negativt. Hon har gått som en skugga efter de andra i alla år och fått en stämpel på sig som blyg, vilket hon inte är."

Skolans personal måste bemöta varje barn med respekt och bemötandet måste präglas av kunskap och förståelse för barnets svårigheter föranledda av barnets funktionsnedsättning. Detta är oerhört viktigt eftersom vuxnas handlingar och agerande påverkar andra barns syn på barnet. Attention har stor erfarenhet av att kunskap om NPF och hur NPF kan yttra sig på individnivå, är oerhört viktigt i mötet med personer med NPF och för förståelsen för deras utsatthet och agerande. Vi har därför anledning att tro att ökad NPF-kunskap i skolan skulle förebygga såväl konflikter i skolan som mobbning och kränkningar av olika slag.

⁶ Observera att på denna fråga är antalet svarande med barn i särskolan endast 42.

ANALYS AV ENKÄTRESULTATEN

BRISTER I STÖD GÖR ATT BARN FALLER UR SKOLSYSTEMET

Ett mycket vanligt tema i de fria kommentarerna är sänkta betyg, risk för ofullständiga betyg eller att barnen redan står utan betyg. Orsakerna till sänkta betyg är i många fall uteblivet eller otillräckligt stöd. Eleverna kan tvingas gå om klasser då de inte uppnår målen eller går igenom skolan utan att lära sig det man behöver. Detta försvårar inte bara skolgången, det kan också påverka barnens vuxenliv, något som skapar stor oro hos föräldrarna.

"Kan knappt räkna trots att han går i fyran."

"Fick gå om en klass."

"Jag tror inte att mitt barn kommer att få slutbetyg. Trots att han är intelligent så har man placerat honom i en särskoleklass, varför vet jag inte. Känner stark oro för hur det ska gå för mitt barn."

En annan följd är att barnen slutar gå till skolan, vilket vi också ser i svaren för denna enkät. Nästan hälften av föräldrarna upplever att brister i stöd från skolan leder till att deras barn inte vill gå till skolan och en tredjedel anger att bristande stöd lett till hög frånvaro. Svaren visar också på en högre frånvaro med ökad ålder. Drygt hälften av föräldrarna med barn i gymnasieskolan uppger att brister i stöd lett till att deras barn har hög frånvaro i jämförelse med tre av tio föräldrar (30 %) med barn i grundskolan. På frågan om barnet har högre frånvaro än de andra eleverna i klassen, uppger 45 % att barnet har mycket hög frånvaro eller något högre frånvaro. Av föräldrar med barn i gymnasieskolan uppger 61 % detsamma.

Begreppet hemmasittare förekommer i de fria kommentarerna och vittnar om de många barn som idag inte går till skolan överhuvudtaget på grund av att skolan inte lyckas anpassa skolsituationen.

"Hemmasittare som förlorat all studiemotivation."

"Är hemmasittare sedan 2,5 år."

"Inga betyg alls pga. hög frånvaro."

"Innan specialpedagog med NPF-utbildning anställdes ville inte mitt barn till skolan och rymde ofta. Kunskapsmålen nås fortfarande inte, delvis p.g.a. att mitt barn hamnade efter under de tre första åren."

UTEBLIVET STÖD FÅR SOCIALA KONSEKVENSER

Bristen på stöd får sociala konsekvenser för eleven. Även om eleven klarar av kunskapskraven och att följa med i undervisningen, kan det vara till ett högt pris. Att inte klara skolan och inte få det stöd som man behöver, leder ofta till bristande motivation och minskat självförtroende. I de fria kommentarerna beskrivs hur såväl studieresultat som självförtroende sjunker hos barn som inte får den hjälp de behöver. Psykisk ohälsa såsom utmattning, ångest och depression återkommer i många av kommentarerna, liksom stress kopplat till prestation och aktiviteter. Många beskriver även hur detta leder till utbrott när barnen väl kommer hem och hur det påverkar hela familjen.

”Ökar tvång, utbrändhet, depression, panikångest på grund av press och stress. Tappar hoppet och självförtroendet. Litar inte på vuxna inom skolan.”

”Ångest och en hög konfliktnivå hemma pga. de spänningar som skoldagen för med sig.”

”Helt slut efter en skoldag, lägger sig och sover direkt efter hemkomst, stiger upp för att äta middag sen direkt i säng och sover till morgonen därpå.”

Utanförskap och ensamhet i förhållande till de andra skolkamraterna förekommer också ofta i de fria kommentarerna och ser ut att vara en stor bidragande faktor till den psykiska ohälsan. Det handlar om utfrysning, att känna ett utanförskap och bli utsatt för mobbning. Rasterna tas upp som en svår del av skoldagen där många konflikter uppstår. Här finns behov av stödsatser för att underlätta den sociala situationen för eleverna. Att elever trivs och har möjlighet att utveckla kamratrelationer är viktiga faktorer för välmående och kunskapsinhämtning. Några kommentarer visar också på att åtgärder från skolan kan medföra en distans till de andra barnen.

”Mycket bråk med andra elever på rasterna.”

”Mitt barn behöver stöd för att fungera socialt med kompisarna i skolan. Den hjälpen får han inte vilket leder till att han ofta går ensam på rasterna.”

”Brist på social interaktion med andra, känsla av utanförskap, dålig självkänsla.”

”Man har isolerat honom och passerat honom utanför skolans område och hållit honom från andra elever vilket gett ångest.”

BRISTER I KUNSKAP OCH ORGANISATION GÖR ATT INSATSER UTEBLIR

Ett tema som framkommer i såväl statistiken som i de fria kommentarerna är att de svarande anser att det råder brist på kunskap om NPF och hur ett bra stöd till elever med NPF kan utformas. Det kan finnas vilja och engagemang hos lärare, men brist på tid och kunskap gör att stödet uteblir. Bristande kunskap förekommer hos lärare, rektorer, och elevassistenter. En konsekvens av okunskapen är att eleverna inte får den förståelse och det stöd de behöver.

”Assistenten har inte haft tillräcklig kunskap eller förståelse för funktionshindren (autism & adhd).”

”Lärarna har svårt att förstå hur eleverna med olika diagnoser fungerar. Lärarna förstår inte hur de praktiskt ska hjälpa eleverna genom skoldagen. Samt de har svårt för att överföra teori till praktik. Alltså lära sig tex matte med praktiska inslag, att undervisa och lära eleverna kunskap

genom att använda sig av flera sinnen.”

”Dock har det hittills inte funnits någon i hela skolan (!), med kunskaper inom NPF.”

”De saknar förståelse och kunskap. De lägger ansvaret på vår son. De har dragit ner elevassistentens tid för sonen och hela klassen utan att informera oss. Rektorn ovillig att utöka assistentens tid trots hög frånvaro och psykisk ohälsa.”

Ett slentrianmässigt stöd ser ut att vara ett annat resultat av bristen på kunskap. Skolan uppfattar att insatser måste göras men saknar kunskap för att sätta in rätt stöd för varje enskilt barn.

”Man sätter in assistent utan att förstå vilka behov barnet har. Slentrianmässigt assistentstöd, kan man kalla det för.”

”Insatserna i klassen är mer av det generella slaget. Att det ska passa ”alla”.”

Ett annat problem som återkommer i många av kommentarerna är rotationen bland lärarna och bristen på kontinuitet och struktur. Olika lärare i alla ämnen kräver ett större arbete från skolan där kunskap inte kan centreras till en eller ett fåtal lärare/pedagoger utan måste innefatta hela organisationen. Hög personalomsättning visar sig också påverka stödet till eleverna, insatserna och stödet som ges är ofta beroende av en enskild lärare och finns inte på organisationsnivå med bestämmelser gällande utformning, utförande och uppföljning.

”Varje ämne och lärare står isolerade i alltför hög grad från varandra. Det verkar inte som att det finns en fungerande dialog omkring helheten. Det som funkar bra borde kunna härmas, men min bild är att man ”kör på sitt sätt” oavsett om det fungerar för individen eller inte. Detta är oerhört tröttande. Att hela tiden behöver förklara och försvara varför en individ inte klarar ett visst upplägg och ideligen mötas av uttalanden som ”att det är viktigt att x är i skolan” eller att x ”måste klara det här”. Jag har under hela skoltiden saknat den gemensamma upplevelsen av att skolan ska finnas för individen och inte tvärtom!”

”Sedan en specialpedagog med NPF-utbildning anställdes och började arbeta med hela verksamheten och inte bara enskilda elever, så har allt blivit så mycket bättre.”

”Eftersom hon har olika lärare i olika ämnen så fungerar det inte alltid. Det beror på läraren och hur mycket kunskap och förståelse de har.”

”Struktur och förebyggande tänk saknas, blir mer ”brandkårsutryckningar”.”

Att skolorna behöver mer kunskap om ADHD visar också en kvalitetsgranskning som Skolinspektionen genomfört där man följde 21 elever med diagnosen AD/HD i årskurserna 7 och 8.⁷ Bland annat lyftes att flera av lärarna uttrycker att de behöver mer kunskap om ADHD. På vissa skolor saknades dessutom specialpedagogiskt kompetens. Man såg vidare att genomgående på alla skolor fanns brister i arbetet med att uppmärksamma och utreda elever i behov av stöd eller särskilt stöd. De anpassningar som genomförs för eleverna är ofta generella och allmängiltiga. Relevant information om en elev och vilka anpassningar eleven behöver når

⁷ Skolinspektionen, Kvalitetsgranskning rapport 2014:09 Skolsituationen för elever med funktionsnedsättningen AD/HD.

inte heller alla elevens lärare, vilket leder till att elever inte får de anpassningar som behövs. Bristande kunskap om elever med autismspektrumtillstånd visar också Skolinspektionens kvalitetsgranskning från 2012 där man följt elva elever i årskurserna 7-9.⁸ Granskningen visar också att skolorna sällan genomför fullgoda utredningar och en konsekvens av det är att de insatser som sätts in inte grundas på elevens behov utan utgår från generell kunskap om vilka behov som elever inom AST kan ha.

Skolinspektionens rapporter styrker de brister i skolan som våra medlemmar berättar om. Det är tydligt att kunskap om funktionsnedsättningar och hur undervisningen kan utformas efter elevers olika behov och förutsättningar måste förbättras. Kunskapshöjningen behöver omfatta all personal som i sitt arbete möter elever med funktionsnedsättningar. Eleverna måste i större utsträckning uppmärksammas, behoven kartläggas och utredas så att adekvata insatser kan sättas in. Anhöriga måste ses som värdefulla samverkanspartner. Insatserna måste, precis som i andra sammanhang, följas upp och utvärderas.

KAMPEN OM INSATSER PÅVERKAR HELA FAMILJEN

Många av de fria kommentarerna, men också statistiken, vittnar om att föräldrar måste ägna mycket tid och kraft för att barnet ska få stöd och anpassningar som borde vara självklara. Med tiden sjunker betygen, barn tvingas byta skola och får psykiska besvär av olika slag. När insatser väl sätts in har lång tid gått och visar sig ofta vara otillräckliga. Frisvar berättar också om att information om stödbehov från exempelvis habilitering och barn- och ungdomspsykiatrisk mottagning (BUP) inte alltid tas på allvar av skolan, vilket ytterligare försenar insatserna.

”Insatserna har kommit alldeles för sent, och har varit otillräckliga. Tydlig resursbrist har fått styra. Trots att det redan i åk 3 konstaterades att han behövde en stödperson har det blivit verklighet först i åk 5.”

”Självskaдебeteende, biter sig själv, slår sig själv i huvudet. Även utåtagerande mot vuxna/barn. Slår, sparkar, skriker, river, nyps. Detta är beteenden som vi arbetet bort under hela förra året när han gick i resursgrupp i förskolan. Nu i skolstart (går i F-klass) så togs alla resurser bort trots påtryckningar från oss föräldrar, BUP och HAB och personal från förskolan som informerade om resursbehovet!! Vi har tillsammans anmält skolan till skolinspektionen.”

Det uteblivna/felaktiga stödet och kampen om att få insatser gör att fler än hälften av de svarande föräldrarna tvingats gå ner i arbetstid och drygt sex av tio har fått sämre hälsa. Havererad ekonomi, stress och utmattning ser alltså ut att vara ett vanligt resultat av situationen i skolan och familjesituationen är allt annat än den skulle kunna vara.

”Fått ägna mycket tid till att söka hjälp och stöd som inte finns, (både i skolan och vården), eftersom de inte har tillräcklig kunskap om NPF. Helt havererad ekonomi pga att jag inte kunnat jobba, minimerad kontakt med släkt och vänner pga barn problematik och vår utmattning.”

”Situationen påverkar oss enormt. Både jobb och familjen påverkas.”

”Jag har varit långtidssjukskrivning för utbrändhet under två långa perioder. Både heltid och deltid sammanlagt närmre tre år.”

⁸ Skolinspektionen, Kvalitetsgranskning rapport 2012:11 ”Inte enligt mallen” Om skolsituationen för elever i grundskolan med diagnos inom autismspektrumtillstånd

Riksförbundet Attention menar att situationen inte är acceptabel och att landets politiker och beslutsfattare i skolfrågor måste agera för att få till stånd en hållbar situation och skolgång för barn och unga med NPF och deras familjer. Att insatser till elever ska vara beroende av vilken ekonomi, ork och kunskap föräldrarna har är inte bara orimligt utan också rättsosäkert och strider totalt mot skollagens skrivningar om en likvärdig skola. Kostnaden för att ge barn insatser tidigt i skolan måste ses som den investering som det faktiskt är. Väntar man med insatserna blir samhällskostnaderna mångdubbelt större.⁹ Även kostnaderna för nedbrutna föräldrar måste räknas in.

SKOLAN KAN FUNKA – POSITIVA EXEMPEL

I enkäten finns också positiva exempel som vittnar om en fungerande skola. Riksförbundet Attention vill särskilt framhålla dessa för att synliggöra att det är möjligt att sätta in stöd som gör att elever får förutsättningar att delta i undervisningen på sina villkor och där skolan tar tillvara på elevens kompetens och förmåga. Svaren visar också att det aldrig är för sent att sätta in anpassningar eller stöd och att de får effekt även om det gått så långt som att barnet har blivit hemmasittare.

Ett genomgående tema i de positiva kommentarerna är samarbete. Ett fungerande samarbete mellan skolan, lärare, föräldrar och andra instanser där allas kunskap värderas och används för att hitta rätt väg. Även kunskap och utbildning av skolans personal ser ut att vara en nyckel till en bättre skolgång för barnen.

”Det är ett fantastiskt samarbete mellan skolan, habiliteringen, och oss föräldrar. Vi är verkligen tacksamma för all hjälp!”

”Vi har gått från hemmasittande åk 4 till nästan full närvaro och en glad kille. Tyvärr krävdes en krasch och hemmasittande innan skolan fattade att grabben behövde massor av anpassningar. Efter det har samarbetet varit gott med skolan men det har varit ett långt och mödosamt arbete.”

”Nu med nu lärare som lyssnar på oss föräldrar så fungerar det mycket bra. Hon ser det inte som något hot om jag kommer med förslag eller anpassningar.”

”Utbildad personal kring NPF som läser av och anpassar efter behoven under hela dagen.”

”Vi har möte en gång i månaden. Elev, vårdnadshavare, rektor, mentor, kurator, skolsystem, centrala elevhälsan (specialpedagog). Vi går igenom vad som fungerat bra och vad som kan behövas ändras på.”

”Min son går idag i åk 9 och har betyg i alla ämnen, är med sin klass i klassrummet de flesta lektionerna på genomgångarna. Ibland går han ifrån och jobbar i grupprum. Rätt stöd från förskolan och genom hela grundskolan har hjälpt honom lyckas!”

Att skolsituationen kan göras bättre för barn och unga med NPF är Attention övertygade om, men också att det krävs en ledning med medvetna strategier och ett kunskapslyft hos skolornas personal för att nå dit. Skolinspektionen skriver i sin granskningsrapport över skolsituationen för elever med AD/HD att det ”Utifrån granskningens resultat finns fog att anta att skolsituationen för elever med funktionsnedsättningen AD/HD kan förbättras om huvudmän, rektorer och lärare på ett mer strukturerat och systematiskt sätt arbetar med kartläggning, anpassning av undervisning och övrig skolmiljö samt med uppföljning.”¹⁰

⁹ Ingvar Nilsson, *Är du lönsam lille vän*, 2011

¹⁰ A.a. s. 7.

SMÅ FÖRÄNDRINGAR TILL DET BÄTTRE

Sedan förra enkäten genomfördes 2013 kan vi se vissa mindre förbättringar gällande skolans stöd till elever i vår medlemsorganisation. En något större andel föräldrar uppger att insatserna fungerat mycket bra eller ganska bra. Men det är viktigt att betona att det handlar om ytterst små förändringar. Fortfarande har många barn med NPF en ohållbar situation i skolan där de inte får förutsättningar att klara skolan, med psykisk ohälsa som följd. Den lilla förbättring som vi kan uttolka kan också ha att göra med att fler föräldrar och barn känner till sina rättigheter och att en lång tids kamp gett resultat. Av fria kommentarer framgår att föräldrar fått kämpa länge, ofta i flera år, för de insatser som barnet nu tar del av. Stödet har därmed många gånger inte kommit på plats per automatik.

"Jag har själv slagit mig blodig för att till slut få dessa insatser! Jag har verkligen kämpat, och nu när vi fått gehör fungerar skolan mycket bättre!"

"Har velat ha assistent sen i 2:a klass och nu i 5:e klass och en bit in på terminen har dom äntligen förstått att det är detta som behövs."

ATTENTIONS FÖRSLAG PÅ FÖRBÄTTRING

Enligt FN-konventionen har personer med funktionsnedsättning rätt till en inkluderande och kostnadsfri grundutbildning av samma kvalitet på samma villkor som andra. Det är en rättighet att få undervisning i alla skolämnen utifrån sina förutsättningar. Tidiga insatser och individuellt anpassat stöd är nödvändigt för att barn med NPF ska kunna utveckla sina förmågor och klara av vuxenlivet. Tillgång till kognitiva hjälpmedel, anpassad miljö och kunnig personal ska vara en självklarhet.

För att detta ska bli en självklarhet arbetar Attention för att:

- NPF-kunskap och grundläggande specialpedagogik ska ingå i alla lärar- och skollärautbildningar.
- Skolans kunskapsmål bör ses över så att även elever med NPF har möjlighet att nå dem.
- Alla skolor på alla nivåer ska vara skyldiga att skaffa sig uppdaterade kunskaper om NPF.
- Kommunen ska erbjuda alla elever i behov av särskilt stöd den hjälp de behöver för att klara skolan.
- Kommunen bör inrätta en central kompetens som kan tillfrågas när elever har stora svårigheter att nå målen eller riskerar att bli frånvarande under längre perioder.
- Skolan ska ta ett stort ansvar för att så tidigt som möjligt upptäcka NPF-problematik och sätta in nödvändiga åtgärder.
- Elever med NPF ska kunna känna sig trygga och inkluderade i den sociala gemenskapen i skolan.
- Skolan ska ta ett större ansvar för att förebygga och motverka mobbning.
- Anpassade läromedel och hjälpmedel ska erbjudas elever i behov av stöd.
- Kompensatoriska hjälpmedel ska också kunna användas vid provtillfällen.
- De föräldrar som vill ska kunna få ett eget ombud, som kan företräda dem i kontakter med skolan och kommunen.
- Elevhälsan ska ges tillräckliga resurser för att kunna fullgöra sitt uppdrag att främja, förebygga och stödja elevernas utveckling mot målen.
- Skolan ska öka sin samverkan med anhöriga, socialtjänst, habilitering och barn- och ungdomspsykiatri.
- Utbildningslokalerna ska vara tillgängliga för personer med NPF.
- Staten ska införa en plikt för de anställda att anmäla missförhållanden i skolan (Lex Alissa).

LÄS MER

I Riksförbundet Attentions webbutik finns material för dig som vill lära dig mer. På <http://webbutik.attention-riks.se> hittar du böcker, filmer och annat material som riktar sig till såväl skolpersonal som föräldrar och barn.